

Verslag onderzoek orgel Kruiskerk Meppel

Op 25 maart 2006 bezocht ik het orgel van de Kruiskerk te Meppel in het bijzijn van twee leden van de orgelcommissie. Ik heb het orgel bespeeld en ook in de kerk beluisterd, gedurende 1 ½ uur. De Hoofdwerkkas was op dat moment niet toegankelijk en heb ik niet van binnen kunnen bekijken. Hieronder volgt een verslag van mijn bevindingen.

Algehele indruk

Het orgel dateert uit 1963 en is gemaakt door de orgelmaker Leeflang. Het is gebouwd in de destijds gangbare stijl, de neo-barok, met als kenmerken o.a. transparantie, voorliefde voor hoge registers, boventoonrijke intonatie, strakke windvoorziening, dunne mensurering. Binnen de kaders van die stijl is het zeker niet het slechtste instrument: het is degelijk gebouwd, het functioneerde op het moment van mijn bezoek goed, het heeft een plezierige speelaard en bezit een aantal fraaie registers, met name fluiten. Het orgel is een eenheid en de registers mengen goed, vooral die van het Hoofdwerk. Het orgel verloochent zijn afkomst echter niet: veel prestant-registers hebben een opvallende spuck, de intonatie is boventoonrijk en enigszins dun. Het bevat een aantal registers die weliswaar in het concept thuishoren, de Tertiaan, de Scherp en de Quintaaf, maar waar je in de praktijk van alledag niet zo heel veel mee kunt. Het orgel staat in een kerk met goede akoestiek (althans leeg) en het is prettig musiceren op dit orgel.

Vragen

De orgelcommissie verzocht mij de geschiktheid van het orgel voor functioneren in de liturgie onderzoeken, vooral ook in de nieuwe situatie na de verbouwing van de kerk. Er waren twijfels over de geschiktheid van het orgel voor gemeentezangbegeleiding. Mijn inschatting is dat het orgel goed op zijn liturgische taak berekend is en in de huidige staat voldoende kwaliteiten heeft om de gemeentezang adequaat te begeleiden, ook na uitbreiding van het aantal zitplaatsen. Uiteraard kunnen smaken verschillen: iemand die niet zo van een strakke en transparante orgelklank houdt zal een voorkeur voor een ander orgeltype hebben. Ook is dit orgel misschien niet het meest geschikt voor gemeentezang. Aan de andere kant zijn er veel kerken te vinden die het met minder moeten doen.

Wijzigingen

Het is mijns inziens niet strikt noodzakelijk wijzigingen aan het orgel aan te brengen. Wel is het het overwegen waard om te onderzoeken op welke manier de gebruiksmogelijkheden van het orgel vergroot kunnen worden en of de klank in muzikaal opzicht winst kan boeken. Ik wil daarbij direct aantekenen, dat wat mij betreft eventuele wijzigingen binnen het kader van dit orgeltype doorgevoerd zouden moeten worden. Het orgel is een kunstwerk, wat je met respect moet behandelen. Van een neo-barok orgel maak je niet een ander type orgel.

Ik doe de volgende suggesties:

1. De Tertiaan heeft door zijn samenstelling ($1\frac{3}{5}'$, $1\frac{1}{3}'$) beperkte gebruiksmogelijkheden en spreekt mij persoonlijk niet erg aan. Veel mooier zou het zijn als op deze plek een Sesquialter komt te staan (samenstelling $2\frac{2}{3}'$, $1\frac{3}{5}'$). Het $1\frac{3}{5}$ -koor kan opnieuw gebruikt worden, het $1\frac{1}{3}$ -koor kan een octaaf opgeschoven worden en het onderste octaaf bijgemaakt worden. Er is een reële kans dat hiervoor echter onvoldoende ruimte op de windlade is. Dit moet nader onderzocht worden.
2. In samenhang met het vorige punt kan overwogen worden om de Scherp te vervangen door een Sesquialter, op de plaats van de Tertiaan kan dan een Quintfluit $3'$ komen te staan. Beide registers zullen de (liturgische) gebruiksmogelijkheden substantieel vergroten. De Quintfluit zal het gat tussen hoog en laag overbruggen, meer warmte in de klank brengen en kan ook fungeren als een zachte uitkomende stem. De

Sesquialter is een prima uitkomende stem, o.a. voor gemeentezang, maar kan ook een rol spelen in plenumregistraties.

De Scherp functioneert weliswaar goed in barok Toccata-werk, maar is bij koraalspel niet echt nodig. Bovendien bezit de Mixtuur voldoende helderheid om het orgel zijn glans te laten behouden.

Ik realiseer mij dat een vulstem op het rugwerk (hier de Scherp) vrijwel standaard is in het neo-barokke gedachtegoed; het lijkt mij echter geen onverantwoorde stap om op dit punt daarvan af te wijken, te meer omdat beide voorgestelde nieuwe registers wel toegepast werden in de neo-barok, de Sesquialter veelvuldig, de Quintfluit soms. Of voorgestelde wijzigingen technisch mogelijk zijn moet nader onderzocht worden.

3. De Intonatie van het orgel gedeeltelijk te herzien. Te denken valt aan meer grondtonigheid in de prestanten en het verminderen van de spuck. De tongwerken, m.n. de Fagot 16' en de Trompet 8' zouden ook meer grondtonigheid kunnen krijgen. De Dulciaan, de Mixtuur en de fluiten van de manualen zou ik voor het grootste gedeelte ongewijzigd laten.

4. Tegenwoordig worden bij veel neo-barokke orgels de Fluit 2' en de Octaaf 2' van plaats verwisseld. Het zou ook bij dit orgel een optie kunnen zijn. Ik heb echter aarzelingen: zodra je de Scherp van het Rugwerk haalt zou ik de Octaaf 2' daar laten, om toch nog iets van het Rugwerk-plenum overeind te houden. Bovendien is de menging met de Tertiaan of met de toekomstige (?) Sesquialter beter. De Vlakfluit 2' blijkt goed te mengen met de grondstemmen van het Hoofdwerk. De noodzaak tot verplaatsing is niet groot.

5. De horizontale Trompet is een karakteristiek onderdeel van het front, maar is voor de bespeler erg onaangenaam. In de kerk blijkt de klank enigszins mee te vallen. Toch zou het voor de gebruiksmogelijkheden en de menging veel beter zijn als de Trompet binnen opgesteld zou kunnen worden. Aangezien de kas erg ondiep is, zou dat op het eerste gezicht alleen kunnen wanneer de Hoofdwerkkas naar achteren zou worden uitgebreid en wanneer er mogelijkheden voor een kantsleep zijn. Ik kan nu niet beoordelen of dit technisch haalbaar is, dat zou een orgelbouwer moeten doen. Het lijkt mij bovendien een vrij kostbare operatie.

6. Het orgel is ruim 40 jaar oud. Het is niet ongebruikelijk dat een orgel na 50-60 jaar een restauratie nodig heeft. Het is daarom goed om de technische staat te laten onderzoeken om toekomstige mankementen voor te zijn. Het is zaak om nu al geld te reserveren voor toekomstig onderhoud.

7. Ik doe verder de suggestie om de manuaalklavieren om te draaien. Ook valt een keerkoppel te overwegen.

8. De Quintaaf van het pedaal is bijzonder van samenstelling, maar in de praktijk niet erg bruikbaar. Afhankelijk van de ruimte kan hier een ander register geplaatst worden.

Wietse Meinardi, 27 maart 2006, iets aangepast 11 mei 2009.